

Zegel van de kooplieden van Harderwijk uit 1262
Randschrift: "sigillum burgensium de herderuvich"

kwartaalblad van
Oudheidkundige Vereniging
HERDEREWICH

VITTEPRAETJE

Kwartaalblad van de Oudheidkundige Vereniging HERDEREWICH

Postbus 210.....3840 AE Harderwijk

E-mail: redactie@herderewich.nl Internet: www.herderewich.nl

GIRO 3036192

Met in dit nummer:

Harderwijk, venster op het heden en het verleden	2
Verenigingsnieuws	3
Geschiedenis van de tuberculose	8
Nederlandsche Jaerboeken (9)	12
Jongensjaren in Oud-Harderwijk	16
Honderd jaar Sonnevanck	20
Van alles wat ver-EEUW-igd (39)	32
Harderwijkers en/of Hierders (36)	40
Leuk, leerzaam en lekkers	43

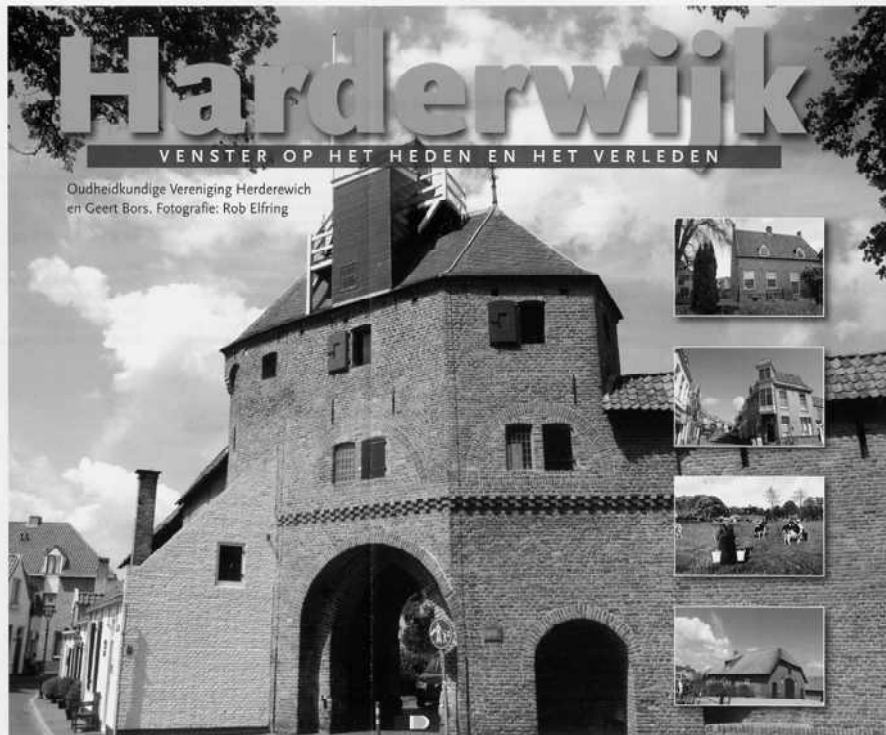

Zegel van de kooplieden van Harderwijk uit 1262
Randschrift: "sigillum burgensium de herderewich"

Harderwijk, venster op het heden en het verleden

Harderwijk is een mooie stad. Dat beseft je weer eens als je het boek 'Harderwijk, venster op het heden en het verleden' doorleest en de foto's van Rob Elfring bekijkt. 'Harderwijk, venster op het heden en het verleden' is eigenlijk een cadeautje van Boekhandel Plantage, Books & More uit de Luttekepoortstraat en uitgeverij Diepenmaat uit Dieren, ter gelegenheid van de nieuwe winkel in Harderwijk.

De uitgave is tot stand gekomen in samenwerking met Oudheidkundige Vereniging Herderewich en daarom genieten leden van Herderewich een aantrekkelijke korting. Zij betalen €15,- in plaats van €24,95 waarvoor het in de winkel ligt. Het boek is niet alleen mooi om te hebben, maar ook om als geschenk weg te geven. Zo laat u ook aan anderen zien hoe mooi onze stad is en hoe leuk het kan zijn om de plaats te bezoeken. 'Harderwijk, venster op heden en het verleden' is een must voor elke boekenliefhebber en elke Harderwijker.

Verenigingsnieuws

Lezing: 28 januari 2009

Spreker: Mevrouw Dr. C.J.C. Broer.

Onderwerp: De pest in de Middeleeuwen

Aanvang: 20.15 uur

Plaats: Catharinakapel, Klooster 1, Harderwijk

Omstreeks het midden van de veertiende eeuw werd Europa getroffen door een grote pestepidemie. De invloed die deze ziekte heeft gehad en de indruk die ze heeft gemaakt was enorm. Over de pest, de betekenis en de gevolgen ervan op de middeleeuwse samenleving gaat deze lezing.

Lezing/Jaarvergadering: 4 maart 2009

Spreker: J.W.P. van Dijk (Ermelo) met als onderwerp

Een historische wandeling van Harderwijk naar Ermelo

Aanvang: 20.15 uur

Plaats: Catharinakapel, Klooster 1, Harderwijk

De spreker neemt de gids van Wuestman uit 1902 als uitgangspunt. Vanuit Harderwijk via Weiburg, Drielanden, 's-Heerenloo, Emaus en Veldwijk neemt hij ons mee naar Ermelo. Tijdens zijn tocht vertelt hij over allerlei elementen, die we tegenkomen, waarbij tal van Harderwijkers de revue passeren

Lezing: 14 april 2009

Spreker: Prof. Dr. Ir. Jos M.G. Lankveld

Onderwerp: De geschiedenis van de Nederlandse Zuivelfabrieken

Aanvang: 20.15 uur

Plaats: Catharinakapel, Klooster 1, Harderwijk

De lezing handelt over de oprichting van zuivelbedrijfjes in Gelderland; wat speelde er en wanneer werd het een succes of ging het mis. In Harderwijk begon "Amersfortia" uit Amersfoort in 1906 met een melkinrichting, die in 1940 overging naar de toen opgerichte "Verenigde Veluwe Melkproducten-fabriek" (V.V.M.) te Nunspeet.

Visserijdag

Zaterdag 30 augustus was een drukke dag voor Herderewich. Omstreeks 11.00 uur werd in het restaurant “De Haven van Harderwijk” het eerste exemplaar van “Effen kieken, effen proaten” door Cor Jansen en voorzitter Niek de Jong aan burgemeester Berends aangeboden. Hiermee werd het startsein gegeven voor de verkoop van het boek bij de kraam. Het resultaat was dat op deze dag ruim honderd boeken werden verkocht.

Vervolgens ging de voorzitter naar omroep Harderwijk die een plaatsje bij het Stadhuis had ingenomen. Samen met de voorzitter van de Ondernemersvereniging Bin-

nenstad Johan van der Sluis werd hij door Jos Kunne ondervraagd over de Harderwijker Hanze en de Hanzedagen.

’s Middags werd de tentoonstelling “De Vischpoort Vereeuwigd” door de gedeputeerde mevrouw Annelies van der Kolk geopend. Dit evenement was een initiatief van onze vereniging. Na de opening ging het gezelschap naar de Vischpoort waar nog meer kunstwerken met de Vischpoort erop te zien waren. Vervolgens was Herderewich weer via FM Harderwijk in de lucht om het pas verschenen boek te promoten. Naast de verkoop van “Effen kieken, effen proaten” leverde deze dag de vereniging tien nieuwe leden op.

De 23^e Open Monumentendag in Harderwijk

De Open Monumentendag stond dit jaar in het teken van ‘Sporen uit het verleden’. Het thema paste heel goed bij de Harderwijker Binnenstad. Vele gebouwen tonen hun sporen uit het historisch verleden van Harderwijk. Bijvoorbeeld de Onze Lieve Vrouwekerk of Grote Kerk met zijn gewelfbeschilderingen uit de Rooms Katholieke periode, de Vanghentoren met de soepketel uit het begin van de twintigste eeuw en het Stadsmuseum, waarin binnen duidelijk waarneembaar is dat het gebouw vroeger een herenhuis is geweest.

Voor het eerst nam 't Klooster, centrum voor de kunsten, deel aan de Open Monumentendag. Na de jongste restauratie zijn in dit gebouw veel historische bouwsporen zichtbaar. Naast bovengenoemde monumenten waren ook de Catharinakapel, de Muziekschool (het vroegere raadhuis), de molen De Hoop, de Vischpoort, het vissershuisje aan de Kleine Marktstraat en de Oude Synagoge van 10.00 tot 17.00 uur voor het publiek opengesteld.

De stadsgidsen verzorgden 's morgens en 's middags twee gratis rondwandelingen door de stad. De vertrekplaatsen waren de Grote Kerk en de Muziekschool. Van deze rondleidingen werd druk gebruik gemaakt. Eén rondleiding moest zelfs door de grote deelname gesplitst worden. In het kunstcentrum de Catharinakapel, het Stads-museum, de Stichting Cultuur.Uit en Galerie de Vischpoort waren delen van de expositie "De Vischpoort Vereeuwigd" te zien.

Schilderijen, aquarellen, etsen, pastels van onder andere Charles Kemper en zijn zoon Maarten, Herman J. Ansingh, Hendrik Roodenburg en Jaap Hiddink waren hier te bezichtigen. Zij hadden allen de Harderwijker Vischpoort eens of meermalen vereeuwigd.

Deze Open Monumentendag werd door ruim 1.500 mensen bezocht. Uit gesprekken met de bezoekers bleek dat veel oud-Harderwijkers een bezoek aan onze stad hadden gebracht. Kwam in voorgaande jaren het merendeel van de bezoekers uit Harderwijk en omgeving, dit jaar was dit niet meer het geval. Ook buitenlanders maakten van deze gelegenheid gebruik om de monumenten van Harderwijk te bekijken.

De organisatie bedankt de eigenaren van de monumentale panden en de twintig vrijwilligers van Harderwich en het Gilde van Stadsgidsen voor hun jaarlijkse inzet.

Mevrouw G.J. Jonker het 500^e lid

Door de uitgave van “Effen kieken, effen proaten” zit het ledental van Herderewich in de lift. Op Visserijdag en op Open Monumentendag kon een flink aantal nieuwe leden worden ingeschreven, waardoor het ledental boven de vijfhonderd kwam. Het 500^e lid is mevrouw G.J. Jonker.

Zij ontving in restaurant “De Admiraal” uit handen van voorzitter Niek de Jong een tweetal boeken over de historie van Harderwijk. Hij memoreerde in zijn speech dat mevrouw Jonker een telg is uit een Harderwijker vissersgeslacht.

Haar overgrootvader, Beert Jonker, was visser van beroep. Hij woonde met zijn vrouw Stansie Heederik in de Kleine Marktstraat. Het gezin bestond uit negen kinderen, waarvan er vijf op jeugdige leeftijd overleden. De kindersterfte was toen in Nederland zeer groot. Het jongste kind, Andries, is de grootvader van mevrouw Jonker. Hij werd in 1860 geboren en hij was net als zijn vader visser van beroep. Hij voer onder andere op de HK 54 en HK 68. Zijn bijnaam was de Officier of Admiraal, omdat hij een martiale houding had. Andries woonde met zijn gezin in Grote Poortstraat 39.

De jongste zoon, geboren in 1894, was vernoemd naar zijn vader. Op 16 juni 1913 verdronk hij op 17-jarige leeftijd tijdens het vissen op de Zuiderzee. Zijn naam staat op de plaquette van het monument aan de Havendam vermeld. De vader van mevrouw Jonker, Bessel, was het vierde kind uit het gezin van Andries sr. Hij werd in 1896 geboren. Hij trouwde met Hendrika Velsink. Zij woonde later eveneens in de Grote Poortstraat 39. Mevrouw Jonker heeft daar met haar twee broers haar jeugd doorgebracht. Vader Bessel viste en zijn vrouw onderhield een eendenfokkerij.

“Effen kieken, effen proaten”, waardoor mevrouw Jonker lid is geworden, is alleen nog bij de Oudheidkundige Vereniging Herderewich verkrijgbaar: www.herderewich.nl of 0341-421342.

Herdenking Belgische slachtoffers Eerste Wereldoorlog

In aanwezigheid van kolonel Patrick Cecat van de Belgische Strijdkrachten en vertegenwoordigers van de Nationale Vriendenkring der Veteranen heeft zaterdag 8 november op begraafplaats Oostergaarde de herdenking plaatsgevonden van de Belgische Slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog die daar zijn begraven. Er zijn kransen gelegd door de gemeente Harderwijk, de Bond van Wapenbroeders, afdeling Veluwe/Flevoland en haar Belgisch zusterorganisatie. De plechtigheid, in aanwezigheid van prominenten en oud-strijders, werd opgeluisterd met toespraken en stemmige muziek.

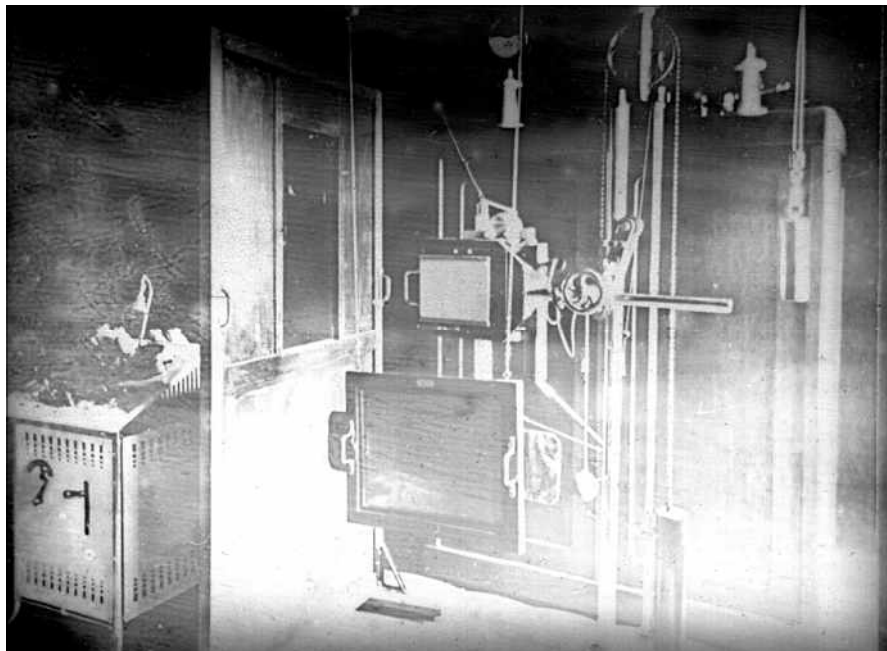
Willy Lambrechts, voorzitter van de Belgische Nationale Vriendenkring der Veteranen van de Strijdkrachten is enorm verrast door de herdenking in Nederland. 'Het is fenomenaal wat hier gebeurt. Dit stukje geschiedenis, van Belgen die in Nederland verbleven, is bij ons nauwelijks bekend en dat hier zulke begraafplaatsen in ere worden gehouden wisten we helmaal niet.' Er zijn tijdens en na de bijeenkomst goede contacten gelegd tussen de Belgische en Nederlandse Veteranen

Geschiedenis van de tuberculose

door dr. H. Tavenier

Tuberculose is een ziekte uit het verleden, die in onze westerse wereld niet veel meer voorkomt. Dat was een kleine honderd jaar geleden wel anders. Tuberculose was tot 1900 een grotendeels onbegrepen ziekte. Robert Koch, huisarts in Duitsland, vond de verwekker in 1882. Het bleek een bacterie met het uiterlijk van een klein staafje, bij kleuring zuurvast, en moeilijk te kweken. Robert Koch spoot ziek longweefsel, verkregen van een jongen die aan pneumonie was overleden, in bij cavia's, die binnen zes weken overleden aan longafwijkingen, met dezelfde staafvormige bacterie. Hij ontving voor deze belangrijke ontdekking in 1905 de Nobelprijs voor Geneeskunde. Hij was niet de eerste die de Nobelprijs voor de Geneeskunde in ontvangst mocht nemen, want die ging naar een onbekende leraar natuurkunde uit Würzburg, Röntgen. Deze experimenteerde in 1895 met elektronische impulsen in een vacuümbuis, die hoewel geheel afgedekt, toch kristallen verlichtte.

Een van de eerste röntgenapparaten in Nederland werd in 1911 aangekocht door Sonnevank. Door het gebruik hiervan werd het stellen van de diagnose gemakkelijker.

De stralen werden niet tegengehouden door bijvoorbeeld hout of zijn eigen hand. Röntgen zag onmiddellijk het belang in van zijn ontdekking. Bij toepassing van röntgenstraling was de infectie in de longen zichtbaar te maken. Al kon de tuberculose-infectie aanvankelijk niet worden bestreden, wel kon de weerstad van verzwakte en geïnfecteerde patiënten worden versterkt. Dat gebeurde door het aanbieden van frisse lucht, goede voeding en langdurige rust. Hiervoor kwamen in het begin van de twintigste eeuw de sanatoria in zwang. Vanaf 1903 werden in Nederland sanatoria gebouwd, in Harderwijk werd in 1908 als vierde in Nederland geopend.

Ftisis, vroeger longtering, nu meestal volwassen-tuberculose genoemd, wordt gekenmerkt door holtevorming (caverne). In die caverne kon gemakkelijk een bloeding ontstaan met fatale afloop. Door uitzaaiing kan ook tuberculose in de nieren, andere organen of het skelet. Tegenwoordig bestaat de therapie uit het toedienen van antibiotica waarbij gezocht wordt naar een zo effectief mogelijk middel met zo min mogelijk bijwerkingen.

Er ontstond in ons land een georganiseerde opsporing van tuberculoselidmers en hun contacten, verdeeld naar provincie. Er is bij tuberculose een verschil tussen de infectie en de ziekte. Gezuiverd en verdund tuberculine (aftreksel van gedode tuberkelbacillen) bleek geschikt voor een huidtest die kon aangeven of iemand besmet was geweest met tuberculose: de Mantoux. Bij bevolkingsonderzoeken tussen beide wereldoorlogen bleken kinderen en jonge volwassenen in toenemende percentages, tot wel 80% positief. Dit betekende dat een aanvankelijke tuberculosebesmetting, in de regel door de eigen afweer overwaaide. Bindweefsellittekens in de in de long of in de lymfklier vormden daarvan het bewijs.

De besmetting maakte dus niet iedereen ziek, maar zorgde er toch voor dat tuberculose tot in de jaren twintig van de vorige eeuw voor mensen (tussen de vijf en de veertig jaar) de belangrijkste doodsoorzaak bleef. Tuberculose nestelt zich in de longen maar ook in andere organen. Bij röntgenonderzoek naar de 'primaire tuberculose' is klierzwellling zichtbaar van de lymfklieren rondom de beide bronchiën. Vaak zijn er eveneens infiltraten zichtbaar. Bij 'open tuberculose' staan tuberculosehaarden en holten in verbinding met de luchtwegen. En worden door hoesten veel tuberculose-bacillen in de lucht verspreid.

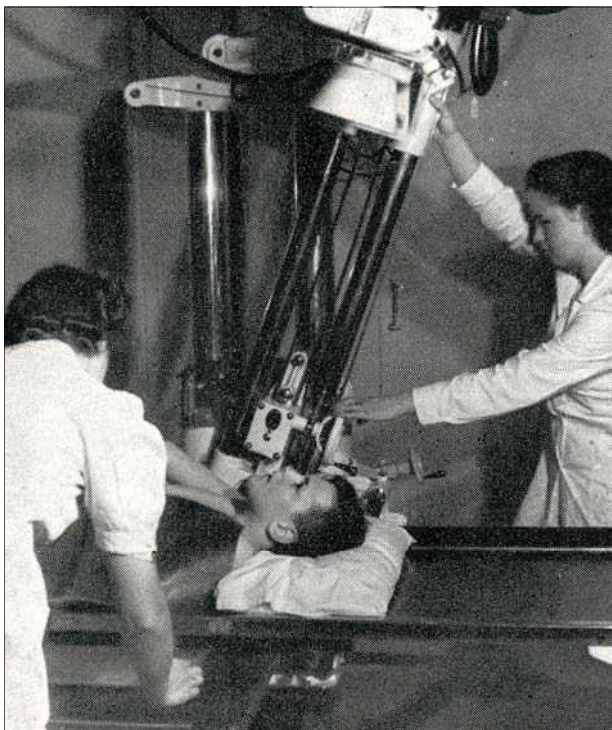
Regentes Emma schonk in 1902 een landgoed voor de oprichting van een sanatorium : Oranje-Nassauoord in Renkum. Het was een van de eerste sanatoria in Nederland.

Het röntgenonderzoek kon op den duur worden verfijnd door 'doorsneeonderzoek' waarbij als het ware plakjes van de long in beeld werden gebracht. Tot 1945 bestonden er geen werkzame medicijnen tegen tuberculose. Wel werd door lucht in de borstkas te spuiten, de pneumothorax, getracht de holte te verkleinen. Daarnaast werd thoraxplastic toegepast, het wegnemen van gedeelten van de bovenste ribben, om hetzelfde effect te bereiken. Deze behandelingen waren ingrijpend en pijnlijk voor de patiënten.

In 1944, tijdens WO2, werd in de Verenigde Staten het antibioticum streptomycine gevonden, een inspuikbaar en goed werkzaam middel tegen tuberculose. In Scandinavië werd para-amino-salicylzuur, ofwel PAS ontwikkeld, een stof verwant aan aspirine en in staat de zuurstofopneming in tuberkelbacillen te blokkeren. De farmaceutische industrie kwam met het soortgelijke middel isoziazide (INH) en de combinatie van deze drie middelen werd bekend als 'Triple therapie.' Dit bleek al snel effectief en de middelen versterkten elkaar bovendien. In de Derde Wereldlanden, vooral in Afrika, is het aidsvirus de oorzaak van verminderde weerstand tegen tuberculose.

Dit levert een besmettelijke en vaak dodelijke combinatie op, waartegen nauwelijks kruid gewassen is. Aids vormt de kweekbodem voor actieve, open tuberculose. In Afrika en Zuidoost-Azië leven naar schatting twintig miljoen aidspatiënten waardoor heel veel mensen gevaar lopen. Een internationaal onderzoek door de Wereldgezondheidsorganisatie laat zien dat de tuberculoseresistentie tegen veelgebruikte middelen voorkomt in Rusland, India, West Afrika en Midden Amerika . De WHO doet haar best tientallen miljoenen patiënten te ontdekken en te behandelen, al lukt dit maar in één op de acht gevallen.

De natuurlijke immuniteit van de bevolking tegen tuberculose is verdwenen, wat regelmatig wordt geïllustreerd door kleine explosies van tuberculose als één leraar of leerling een hele klas besmet. De gebruikelijke poliklinische behandeling zal verdere verspreiding tegengaan, maar in veel steden blijkt dat het in 5% van de gevallen om resistente tuberculosebacillen gaat. Kortom, in onze overbevolkte wereld zal tuberculose schijnbaar verdwijnen om op andere plaatsen weer terug te komen.

Niet alle onderzoeken waren even prettig, met name de bronechoscopie was berucht. Goede diagnostiek was evenwel van levensbelang.

Nederlandsche Jaerboeken (deel 1751) nr. 9

K.Chr. Uittien

In het gemeentearchief, beheerd door het Streekarchivariaat Noordwest Veluwe, berust o.a. een unieke boekenreeks met als onderwerp: Merkwaardigste geschiedenissen die voor-gevallen zijn binnen den omtrek der Verenigde Provintien sedert het begin van 't Jaer MDCCXLVII. De reeks bestrijkt de periode van 1747 tot 1798 en is daarmee completer dan menig universiteitstsbibliotheek. Wat men schrijft over Harderwijk wordt als een nieuw feuilleton in het Vittepraetje gepubliceerd. Niet elk jaar werd Harderwijk vermeld.

HARDERWYK, Maart 1751 (blz. 216)

Door gedachten Prins (red. Stadhouders Prins Willem de Vierde) , zyn tot Burgermeesters dezer Stad aengesteld de Heeren Mrs. JAKOB WINTER VAN DE GRAEF, en NIKOLAES en WILHEM DE MEESTER.

HARDERWYK, May 1751 (blz.307 t/m 310)

Op den 29. der zelfde lentemaend is, navoorgaende communicatie aen de Wel. Ed. Achtb. Heeren van den Magistraet, by den Kerkeraed der Publieke Kerke dezer Stad, een Reglement gearresteerd, waer aen dezelve vermeent dat de Personen, die Oeffeningen (1) begeeren te houden, behoorden gehouden te worden. Dit Reglement behelst XIII Artikels, luidende als volgt:

Art. I. Dat een iegelyk uit deze Gemeente, die geneigd zyn mogt, tot het houden van zoogenoemde Oefening, zich alvorens behoorlyk aen-geve aen den Kerkeraed en daer toe permissie van denzelven verzoeke.

II. Dat aen niemant het houden van Oeffeningen zal worden gepermitteerd, die niet na naeuwkeurig onderzoek bevonden is genoegzaam ervaren en rechtzinnig in de leer, en bovendien godvruchtig - en bescheiden in den wandel te zyn.

III. Dat iemand, die tot het houden van Oeffeningen word toegelaten, belove zich stiptelyk te houden aen de Formulieren van Eenigheid, byzonderlyk niet te induceren, dat het Gebed des Heeren of het Onze Vader enz. moet worden nagelaten, of zich te verzetten tegen de Formulier- Gebeden en verdere delen van de Liturgie der Gereformeerde Kerke (2).

IV. Dat zullen beloven, dat in hunne Oeffeningen of Catechisaties alleen Godgeleerde Waerheden tot voortplanting van Waerheit en Godzaligheid zullen behandelen, zich byzonderlyk houdende aen den Heidelbergsche Catechismus, zonder vrye Texten te verklaren, ten zy de een of andere Predikatie van een Predikant wilden repeteren.

V. Dat zullen beloven geen Broedergeschillen te zullen behandelen of *casus conscientiae* (3) waer uit veelsins onnutte speculaties omtrent de regering van Land en Kerk onstaen, en als zulks wegens de voorkomende stoffe onvermydelyk is, als dan alle bescheidenheit en gematigdheit te zullen gebruiken.

VI. Dat zullen beloven nooit in hunne Oeffeningen of Catechisatien Predikanten te censureren, noch iets, dat een Predikant op den Predikstoel geleerd heeft, met voordacht te zullen wederleggen.

VII. Dat zullen beloven by alle gelegenheden de noodzakelykheit van den publieken Godsdienst te zullen aenpryzen, denzelven persoenlyk met een voorbeeldige naerstigheit bywonen, en ook hunne Oeffeningen en Catechisatien ontzeggen aen alle die den publieken Godsdienst verachten of daer in nalatig zyn.

X. Dat door vriendelykheit en bescheidenheit jegens allen, alle scheuringen en partyschappen naer vermogen zullen helpen weren, en ten dien einde zonderling zich van byzondere Namen ter onderscheiding van andere Ledematen te wachten.

XI. Dat degenen, die toegelaten zyn, zullen beloven niet alleen nooit in hunne Oeffeningen of Cathechisatien toe te laten, dat een vreemde spreke, zelfs geen benabuurd of ander Predikant of Proponent, maer zelfs aen den Kerkeraed zullen bekend maken als iemand binnen deze Stad of Schependom op eige gezag Oeffeningen of Catechisatien kwam te houden, ja zelfs naer vermogen tegen alle dwaalingen te waken

XII. Dat het getal dergenen, die dusdanige Oeffeningen zullen bywonen, moet bepaeld blyven tot een modiek getal naer goedvinden des E. Kerkeraed, boven al daer niet toe te laten vreemde van buiten inkomende personen; met onthouding van alle openbaer geschreeuw, misbaermaking enz. onder wat naem zulks zyn mogte (*).

XIII. De E. Kerkeraad en alle en een iegelyk Lid der zelve zal verplicht zyn om naeuwkeurig acht te geven, of deze Voorwaarden, van de personen, die toegelaten zyn, worden nagekomen, om als dan hunne Oeffeningen of Catechisatiën te permitteren en anders te verbieden, en de namen dergenen, die toegelaten zyn, zullen in de Acten van den Kerkeraad worden aengeteekend .

(*) Uit dit Artikel valt ligtelyk af te nemen, wat voornamelyk daer toe, en zelfs eenigzins tot dit Reglement aanleiding gegeven heeft, te weten de beruchte Bewegingen die in dezen Kwartiere, en elders, sederd eenigen tyd ontstaaen zyn by sommigen, die, naer hun voorgeven, door zonderlinge verlichtingen in den geest bewerkt, zeldzame teekens en wonderlyke gebaren in den lichame getoond hebben.

Noten

1 Oeffeningen = Godsdienstoefeningen

2 Gereformeerde Kerke = de Protestantse kerk

3 casus conscientiae = gewetenszaak

Jongensjaren in Oud-Harderwijk (± 1907)

Carolien Bruinink-Visser

(tweede deel van een artikel uit een krant van 15-12-1954)

Juf Letske: omhoog gekamd haar, zwarte japon en kanten schortje

Sloyd¹ en Kleuteronderwijs waren nog onbekende woorden, toen ik de schoolwereld binnen trad. Niets herinner ik mij van de eerste keer; wel weet ik dat de kleine man niet veel fiducie had in het sombere gebouw met de matglazen ruiten en het smalle ingangssteege, daar aan de Hoogstraat. Ik voelde er niets voor. Toen mijn vader met list mijn kleine schreden naar Juffrouw Letske leidde, kwam wel het kruiwagentje, waarmee ik moest worden omgekocht, in mijn bezit, maar halstarrig

OP DE BEWAARSCHOOL te HARDERWIJK ±1907.

Juffrouw Letske met juffrouw Peetje, juffrouw Teuntje, juffrouw Anna en juffrouw Jo. Verder o.a. de meisjes Gakes, Rengersen, Molenberg, Vermeer en de jongens Vierhouten, Aartsen, Adriaanse, ten Broek, von München, Raayen, Beers, Bultman, Budde, van Dijk, Huyer, Aarts, Mons, Arentsen, Molenberg, Louw en Poorter.

Tenslotte ben ik toch op een of andere manier dagelijks de Bewaarschool binnen gegaan en reuzengroot staat het lokaal in mijn gedachten; het komt mij voor dat de banken opliepen, misschien is dat verbeelding, en er is een schimmige voorstelling van een tweede ruimte terzij. Wat is er veel vervaagd in bijna 50 jaar!

Doch ik zie het gezicht van juffrouw Letske, met het omhoog gekamde haar, de pittige oogjes, wel scherp voor me, ook haar klein postuur in de zwarte japon met het kanten schortje. Na schooltijd zat ze wel voor het raam aan het einde van het steegje, waar ze een klein stukje van de straat kon zien. Bij het vertellen had ze de Bijbel in haar hand; ik weet daar niets meer van dan dat ik juist had moeten vergeten hoe eenmaal een knaap met het Boek der Boeken een klap om de oren kreeg. Hij moet erg stout geweest zijn, want

van vrees voor haar staat mij niets voor. Meer weet ik van het zingen. Hoe droevig was het schone lied:

BEWAARSCHOOLINGANG, nog altijd dezelfde!

*Boompje, ach met mededogen
Zie ik u zo treurig staan,
Al uw schoonheid is vervlogen,
Al uw bloei voorbij gegaan.*

Ja, dat was ook wel triest en we zongen het bijzonder drenzerig. Een oor- en ooggetuige beweert dat we “melige ogen” zongen.

Dat was één van de helpsters, die we bij de voornaam noemden met juffrouw ervoor. Zo is het beslist juffrouw Peetje geweest, die ons geleerd heeft van “Alle eendjes zwemmen in het water”. Hoe konden we ook een vermoeden hebben van al die loopeenden later; het goede mens en wij kenden alleen de eendenkooien van Klaas Foppen aan het Hoge Pad, waar ze in een brede sloot hun element konden vinden. Als het speeluur sloeg, werden de kleuters eerst aan de lopende band op de kleine brilletjes gezet. Het leek een soort verplichting en als ik maar eerst die onveilige zone was gepasseerd, ging de ruimte voor mij open. Die grote bakschommel, daar kregen ze me ook niet voor!

Blijkbaar had ik hoogtevrees, want toe we een keer op portret zouden en de jongetjes met kraagjes en boordjes op de hoogste bank moesten staan, huilde ik van angst dat ik er af zou tuimelen en kreeg een plaatsje plat op de grond. Daar zit ik nog, op het oude portret wel te verstaan, dat ik trouw heb bewaard. Juffrouw Letske zit in vol ornaat, de helpsters staan terzijde, in lange rokken en loshangend haar en al de gezichtjes kijken met spanning naar het vogeltje dat toch maar nooit onder de zwarte doek wegvloog. Er staan veel meer jongens dan meisjes op die oude foto, de eersten waren thuis zeker lastiger. Sommigen zijn “al lang “uit de tijd”, anderen zijn geëmigreerd, velen wonen door het hele land verspreid en enkelen zijn trouw gebleven aan de oude Hanzestad. De weg naar de Hoogstraat voerde mij langs de Grote Kerk, waar Barend in de goot “rotjes” ving, rolronde larven met een klein staartje; het was me vies genoeg, maar Barend stond voor niets. In de Kerkstraat mochten we wel eens kijken naar de jonge witte konijntjes met rode oogjes, van juffrouw Anna, een gunst die met gepaste dankbaarheid en zedige gezichten werd genoten. Minder zedig gedroegen we ons bij de twee spionnetjes daartegenover, waarin twee oude dametjes de stille straat afkeken.

We knikten met de nodige grimassen naar de spiegelijtjes met de rimpelige brilgezichtjes , die dan boos vertrokken, wat we nogal kluchtig vonden. Het snoepwinkeltje op de hoek dat dan volgde, was alleen een tractatie voor de ogen, want snoepcenten kregen we nooit. Gratis was eveneens het feest van kleuren en geuren in de schilderswerkplaats van Knaap aan de ingang van ons steegje naar school. Vlak bij het einde vormde de stal van de notaris de laatste attractie. Met eerbied keken we naar het ceremonieel van roskammen en optuigen van glanzende paarden met hun gele dekens en omzwachtelde poten. Zelfs de ammoniakgeuren van het stro hadden iets van voornaamheid voor ons. En dan gingen we naar binnen in de Bewoarschoele!

Noot :

Sloyd, ook bekend als Educational Sloyd, een systeem van handwerk-gebaseerd onderwijs, gestart door Uno Cygnaeus in Finland in 1865. Het systeem is verder verfijnd en wereldwijd bevorderd, met inbegrip van de Verenigde Staten, tot in de vroege 20e eeuw. (bron: Wikipedia)

Honderd jaar Sonnevanck

Theo Bakker

In 2008 viert verpleeghuis Sonnevanck haar honderdjarige bestaan. Een uniek gegeven, want verpleeghuizen zijn pas ontstaan na de oprichting van de AWBZ in de jaren zeventig. De oorsprong van Sonnevanck is dan ook anders. Net als veel andere instellingen is het opgericht als sanatorium voor tuberculosebestrijding.

Aan het eind van de 19de eeuw was tuberculose een gevreesde volksziekte. 'Krijg de tering' was toen iets wat je niet snel iemand toewenste, want de mogelijkheid dat de wens uitkwam was reëel. Tuberculose, tering of tbc was een ziekte die veroorzaakt werd door een bacterie, maar die vooral kans kreeg bij het arme gedeelte van de bevolking. Een slechte voedingstoestand, weinig weerstand en slechte ventilatie deden de kans op het krijgen van de ziekte toenemen. Veel mensen waren arm, hadden onvoldoende te eten en woonden in een huis wat die naam eigenlijk niet mocht dragen. Dat was niet alleen het geval in de veenkoloniën of op het platteland, ook in de grote steden was de woonsituatie voor veel mensen zeer slecht. Ziekten die nu nauwelijks meer voorkomen, zoals cholera, tyfus en tuberculose waren in die tijd algemeen. Rond 1900 stierven er jaarlijks zo'n 10.000 Nederlanders aan tuberculose.

Het eerste Nederlandse sanatorium dat werd opgericht stond in Davos (1897). Frisse lucht, rust en goede voeding bleken ingrediënten voor herstel, maar een verblijf in Davos was slechts voor weinigen weggelegd. In de tijd dat er nog geen ziektekostenverzekering was, was een reis en het verblijf in het ver-

re Zwitserland slechts voor de elite bereikbaar. In 1898 werd een sanatorium geopend in Heiloo, gevolgd door sanatoria in Hellendoorn, Hoog Laren en Renkum. Dit laatste sanatorium, Oranje-Nassauoord geheten, was een sanatorium gelegen op een landgoed dat was geschonken door regentes Emma.

De overheid deed overigens niets aan gezondheidszorg voor de inwoners van het land. Dat was vooral een persoonlijke zaak en deze liberale gedachte had eeuwenlang standgehouden. Pas aan het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw werd een begin gemaakt met sociale wetgeving en drong het besef door dat de overheid een verantwoordelijkheid had als het ging om een gezonde bevolking. Er werd voorzichtig een begin gemaakt met sociale wetgeving die op de duur een enorm effect had op arbeid, welzijn en gezondheid. De meeste sanatoria werden echter niet door de overheid opgericht, maar ontstonden vanuit particulier initiatief.

Zo ook Sonnevand. Rond 1904 kwamen in Utrecht een aantal mannen bij elkaar die vonden dat er vanuit de Gereformeerde kerk iets gedaan moest worden aan de strijd tegen tuberculose. Het was in eerste instantie de vraag of de kerk dat zelf moest doen of dat ze initiatieven moest ondersteunen om de oprichting van instellingen te bevorderen. De mannenbroeders, volgelingen van Abraham Kuyper, zaten niet stil en togen bevlogen aan het werk. In 1905 werd de Vereniging tot Christelijk Hulpbetoon aan Tuberculoselidjers opgericht. Op 25 oktober 1905 werden de statuten goedgekeurd. Toen waren er al 174 leden en 212 begunstigers. Men kreeg de toezegging van steun door 58 kerkenraden en diaconieën vanuit het hele land.

De eerste functionaris die men in dienst nam was een propagandist, tegenwoordig een fondsenwerver of pr-functionaris. Deze propagandist, H. Sluyter geheten nam zijn taak zeer serieus en bezocht kerkenraden, jongelingenverenigingen. Hij schreef stukken in de krant en publiceerde zijn boodschap waar hij maar kon. Die luidde in het kort ; ‘ Er is wat te doen aan tuberculose, maar er is geld nodig, veel geld.’ Op veel schoorsteenmantels in Gereformeerde huizen kwam het groene busje van Sonnevancq te staan. Met centen en stuivers van ‘de kleine luyden’ werd het sanatorium bij elkaar gespaard.

Het eerste paviljoen

Sluyter was avond aan avond op pad en toonde plaatjes en dia's van de rampspoed die de ziekte tuberculose kon aanrichten. Overigens wisten veel mensen dat uit eigen ervaring. Tuberculose was besmettelijk en kon een vreselijk invloed hebben in gezinnen. Gezinsleden en kinderen besmetten elkaar en zo werden hele families ziek.

Het werk van Sluyter bleef niet zonder gevolgen. In tal van gemeenten ontstonden comités van aanbeveling en damescomités. Er werden fondsen geworven, aandelen uitgegeven en er werden leningen aangegaan. Het bestuur vormde een viertal commissies; een medische -, een bouwkundige -, een financiële - en een diaconale commissie.

De heer Tiemens, gemeentearchitect in Harderwijk, hoorde toevallig van de initiatieven van het bestuur en stelde het gemeentebestuur op de hoogte. 'Een mooie kans voor Harderwijk' moet men gedacht hebben en de bouwcommissie en gemeente Harderwijk gingen om tafel. Harderwijk had veel grond en lag gunstig in de bossen en de kust van de Zuiderzee. Door de spoorlijn waren goede verbindingen, zowel voor bezoekers als bestuursleden, gegarandeerd.

Zo'n vijf kilometer buiten de stad werd een voorlopige locatie aangegeven. Het bestuur kon hier twintig hectare bosgrond in erfpacht nemen tegen een prijs van 8 gulden per hectare, voor een periode van 75 jaar. Men kreeg een optie voor nog eens twintig hectare tegen dezelfde voorwaarden. In 1907 vond de aanbesteding van het sanatorium plaats en de firma Gaasterland uit 's Gravenhage mocht gaan bouwen voor een bedrag van 33.540 gulden. Men bouwde één paviljoen, met twee vleugels voor elk 18 patiënten, en een centraal gelegen keukengebouw. Het water pompte men zelf op. Er werd een directrice gezocht die zich ging bezighouden met werving en selectie van deskundig personeel.

In oktober 1908 was het grote moment. Op 'een schonen herfstdag', 6 oktober 1908, werd het jonge sanatorium geopend door J.C. Sikkel

De openingsplechtigheid vond in het bos plaats, tussen de dennen. Er was belangstelling vanuit de media en de gemeente Harderwijk. Er waren inmiddels 4.200 contribuanten en 136 zustercomités actief die het jonge sanatorium ondersteunden. Er werd gecollecteerd, er werden ansichtkaarten verkocht, er werd linnengoed gemaakt en er werden veel nieuwe leden en contribuanten gezocht en gevonden. Alle giften werden in dank aanvaard.

De eerste patiënten

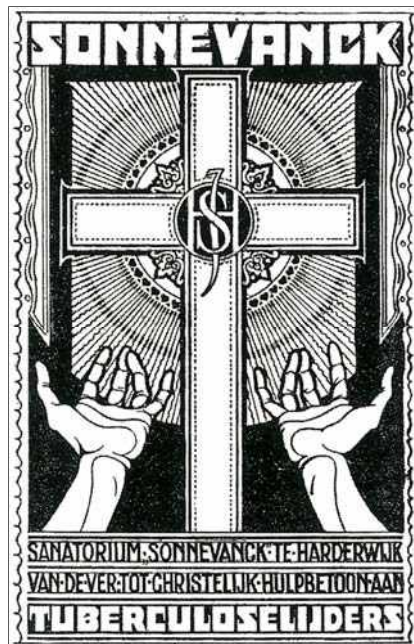
Op 12 oktober werd de eerste vrouwelijke patiënte opgenomen, één dag later gevolgd door de eerste man. Voor het einde van het jaar waren alle bedden bezet en lag Sonnevand vol. De therapie bestond vooral uit bedrust, goede voeding en veel frisse lucht. Patiënten die werden opgenomen kregen in de eerste fase bedrust en omdat men zich niet ziek voelde, viel dat niet altijd mee. Zelfs om zich te wassen of voor bezoek aan het toilet mocht men het bed niet verlaten. Het gewicht van de patiënt was een belangrijke graadmeter voor diens gesteldheid. Ging het gewicht omhoog, dan was men aan de beterende hand, een dalend gewicht was echter geen goed symptoom. Ook het meten van de temperatuur gaf belangrijke informatie. Verhoging was geen goed teken voor de patiënt. Een belangrijk aandachtspunt in Sonnevand was het scheiden van de vrouwelijke en mannelijke patiënten. Die hadden wel elk hun eigen vleugel en ook de tijden om te wandelen waren strikt gescheiden. Er waren veel jonge patiënten. Wie de foto's ziet uit die eerste periode ziet vooral jonge mensen, twintigers en dertigers die besmet waren.

Er waren weinig ouderen, want met tuberculose werd je niet oud. De aanwezige mannen en vrouwen stelden soms veel in het werk om de regels te ontlopen en te ontduiken en dat zal ze ook wel gelukt zijn. Het beleid in Sonnevancck was echter streng. Wie betrapt werd op overtreding van de regels kon met ontslag, wat met tuberculose een zeker doodsvonnis betekende. Het was in elk geval geen zaak om lichtvaardig met de regels om te gaan, de consequenties konden ingrijpend zijn.

De eerste geneesheer-directeur, dr. Hekman, kon al spoedig geen nieuwe patiënten meer opnemen, Sonnevancck lag vol en er was dus al snel uitbreiding van de capaciteit nodig. In 1909 werd besloten tot uitbreiding van het sanatorium en werd er een plan gemaakt voor een nieuw hoofdgebouw. Dit hoofdgebouw werd aanbesteed voor een bedrag van 66.800 gulden. Er was nog een andere belangrijke ontwikkeling. In 1907 was het Suppletiefonds opgericht. Dit fonds ging zich bezighouden met de werving van fondsen om van hieruit een bijdrage te kunnen leveren aan de verpleegprijs. Patiënten behoefden de verpleegprijs dan niet meer alleen op te brengen, maar konden een beroep doen op het suppletiefonds voor een bijdrage. Deze verpleegprijs bedroeg 2 gulden en 14 cent per dag. Het suppletiefond vergoedde daarvan maximaal de helft.

Voor de medewerkers waren het barre tijden. Eén van de zusters beklagde zich erover. Van half zeven 's morgens tot tien uur 's avonds werd er gewerkt, minstens zes dagen in de week. In 1910 werd het nieuwe hoofdgebouw geopend dat geheel werd bestemd voor vrouwen. Het bood plaats aan tachtig patiënten. Er kwamen ook een keukengebouw en een machinistenwoning. Zowel de propagandist als het suppletiefonds maakten uren om het benodigde geld bij elkaar te krijgen. Sonnevancck kreeg in dat jaar voor het eerst een rijkssubsidie van 2.000 gulden voor haar activiteiten.

De medische behandeling

In de eerste jaren waren de rustkuren nog betrekkelijk kort en mochten de patiënten nog wel wat lichte activiteiten uitvoeren. Later werden de bedkuren langer en strikter, soms tot jaren achtereen. En 'bedrust was bedrust', daar werd niet mee gesjoemeld. Met regelmaat werd de temperatuur gemeten en werd de patiënt gewogen. 'Meten is weten' was de filosofie, maar de diagnostische mogelijkheden waren beperkt. Dr. Bergsma, de latere Geneesheer-directeur stelde in 1958 dat veel patiënten in de eerste jaren misschien helemaal geen tuberculose hebben gehad. Maar op grond van de beperkte mogelijkheden was het niet mogelijk om een juiste diagnose te stellen.

Sonnevanck was een vooruitstrevende instelling en al in 1911 werd het eerst röntgenapparaat aangeschaft, het was daarmee een van de eerste Nederlandse instellingen die over een dergelijk apparaat kon beschikken. Met dit röntgentoestel kon men voor het eerst longfoto's maken om te kunnen zien welke schade de ziekte had aangericht.

Door de rust, de voeding en de frisse lucht verbeterde de situatie van de patiënten over het algemeen wel. Ging men met ontslag en kwam men weer in de maatschappij waarin hard gewerkt moest worden dan ging de patiënt fysiek weer achteruit. Echte geneesmethoden waren er nog niet. Die kwamen pas na de Tweede Wereldoorlog, toen de antibiotica haar intrede deed. Ook de chirurgie werd vanaf dat moment toegepast en door deze behandelmethoden was het toen voor het eerst mogelijk tuberculose te genezen.

Tot die tijd moest men het met de beperkte hulpmiddelen doen.

Om optimaal te kunnen genieten van de buitenlucht werden lighallen gebouwd. Grote houten overkappingen waarin een aantal bedden werd opgesteld. De lighallen stonden op rails en draaiden met de zon mee, zodat patiënten optimaal gebruik konden maken van licht en lucht.

Naast aandacht voor aardse zaken bestede men in Sonnevank altijd veel aandacht aan geestelijke zaken. Er was altijd een predikant aan het huis verbonden en deze vervulde een belangrijke functie. Naast het brengen van het evangelie voor de patiënten had deze een belangrijke taak in het onderricht van het personeel en de medewerkers. Er werd op toegezien dat ze trouw de catechisatie en de kerkdiensten bezochten.

Een ander deel van de behandeling bestond uit arbeidstherapie. In de eerste jaren van Sonnevand mochten de patiënten die aan de beterende hand waren licht werkzaamheden uitvoeren. Voor de dames was dat vooral handwerken en breien. De jongens en mannen deden typewerk, bonden boeken in of deden lichte werkzaamheden in de tuin. Daar werd, voor eigen gebruik, groente verbouwd en zo spaarde men geld uit.

De aanvragen voor opname in Sonnevand kwamen spoedig vanuit heel Nederland. Naast bijdragen van patiënten gingen ook gemeenten en overheden bijbetalen aan de behandeling. In de periode 1914 / 1918 werden een aantal militairen opgenomen. Defensie huurde een heel paviljoen van Sonnevand en ook uit de in-terneringkampen van de Belgische vluchtelingen werden patiënten opgenomen. Er ontstond in die tijd overigens een flinke schaarste aan voedingsmiddelen en grondstoffen, en wat te koop was werd duur. Om brandstof uit te sparen kapte men bomen, die waren er genoeg. Op de boerderij werden varkens en kippen gemest en er waren koeien voor de melkproductie. 1918 was een jaar met grote sterfte, onder andere ook door de Spaanse griep, die ook veel slachtoffers maakte onder de verzwakte tbc patiënten.

Personele problematiek

Waar mensen samenwerken ontstaan conflicten en dat was ook bij Sonnevanck het geval. Het eerste slachtoffer daarvan werd de directrice van het eerste uur, mejuffrouw Beckers.

Ze bleek niet goed voor haar taak opgewassen en al spoedig ontstonden daardoor conflicten. Ook artsen verschilden vaak van mening en bestuursvoorzitter ds. Sikkel moest alle zeilen bijzetten om de vrede te waarborgen. Hij hamerde erop dat de medewerkers zich als ware christenen moesten gedragen, maar in de praktijk van alledag viel dat niet altijd mee. Dominee J.C. Sikkel was bestuursvoorzitter geworden nadat de eerste voorzitter professor Biesterveld al in het openingsjaar van het sanatorium was overleden. Sikkel was een bevlogen mens. Hij gaf zijn eigen kerkblad uit, schreef verschillende boeken en hield zich intensief bezig met sociale veranderingen. Hij gaf leiding aan het bestuur van Sonnevanck, en als het erop aankwam reisde hij naar Harderwijk om persoonlijk de leiding van het sanatorium op zich te nemen. Het was zijn sanatorium.

In Nederland kwamen steeds meer sanatoria. Elke zichzelf respecterende groep in het verzuilde Nederland wilde zijn eigen sanatorium. De opening van het Hervormde sanatorium Zonnegloren in Soest, leidde bij Sonnevanck tot leegstand. In Harderwijk stonden inmiddels drie paviljoens met een totale capaciteit van 145 bedden.

Door de opening van Zonnegloren gingen veel Hervormde patiënten niet meer naar Sonnevanc, maar naar Soest om opgenomen te worden in het sanatorium van hun eigen signatuur. Niet alleen leidde dit tot minder aanmeldingen en patiënten in Sonnevanc, ook de opbrengst van de diaconieën in de landelijke collecte moest worden gedeeld. Daarbij waren steeds nieuwe investeringen nodig: een elektriciteitsnet, de keuken diende aangepast en nieuwe apparatuur voor diagnostiek en behandeling bleef nodig.

De nieuwe medisch directeur Dr. Schoep, die in 1930 aantrad, kreeg het dan ook snel moeilijk. 'Als alle gereformeerden patiënten uit Nederland nu maar naar Sonnevanc komen, is er niks aan de hand', stelde dr. Schoep op een conferentie, maar dat deden ze niet. Veel patiënten kozen voor een sanatorium in de omgeving, zoals in het

Friese Appelscha. De moeilijke situatie veroorzaakte een bestuurs

crisis. Ontevreden leden uit Amsterdam wilden het bestuur overnemen en namen een flink aantal stemmers mee om het bestuur tot aftreden te dwingen. Ook de verenigingsleden uit Harderwijk en omgeving gingen over tot een dergelijke actie. De zittende bestuursvoorzitter werd tot aftreden gedwongen.

Een van de nieuwe bestuursleden, Taeke Ferwerda maakte schoon schip.

Er kwamen een nieuwe voorzitter van het bestuur, ds. C.J. Sikkel en een nieuwe directeur dr. Bergsma.

Het bleken vier handen op een buik en het werd een tijd van grote bloei en ontwikkeling voor Sonnevanc.

Uitbreiding

Na de moeilijke periode in de jaren dertig maakte Sonnevank weer een gestage groei door. Er werd geïnvesteerd in nieuwe gebouwen en nieuwe behandelmethoden. De ligkuren werden langer, tot enkel jaren aan toe. De directeurswoning bij de ingang van het terrein werd omgevormd tot een kinderpaviljoen met 30 plaatsen. Door de economische crisis verslechterde de voedingstoestand van de bevolking, waardoor ze eerder vatbaar werden voor besmetting met de tubercelbacil.

Er was dus weer uitbreiding van de capaciteit nodig. De telefooninstallatie werd vervangen, er werd een planigraaf aangeschaft waardoor de kwaliteit van de röntgenfoto's verbeterde. Er kwam zelf een nieuwe röntgenafdeling en een nieuw laboratorium.

Om het allemaal te bekostigen maakten medewerkers van het suppletiefonds overuren. Men adverteerde en maakte publicaties over de tuberculosebestrijding. Er kwam een eigen maandblad 'Contact' geheeten. Oud-patiënten werden aangeschreven als ambassadeur van Sonnevank. Gereformeerd Nederland spaarde postzegels, doppen van melkflessen en alles wat maar geld opbracht. Het kwam allemaal ten goede aan de investeringen en patiëntenzorg in Harderwijk.

De jaarlijkse 'Emmabloem-collecte' gaf een belangrijke financiële impuls en als een Nederlandse gemeente een vergunning voor deze collecte weigerde stapte Sonnevank naar de rechter. Fondsenwerving was een serieuze zaak en diende te allen tijde doorgang te vinden. Het suppletiefonds kreeg een eigen bureau in Deventer van waaruit vijf medewerkers werkten. Ze stuurden duizenden correspondenten, collectanten en vrijwilligers aan, die de zaak van Sonnevank met hart en ziel behartigden.

Een van de problemen was de terugkeer van patiënten die na een periode van kuren terug keerden in de vooroorlogse samenleving. Betaald werk was dun gezaaid en als patiënten geen goede beroepsopleiding hadden kwamen ze, na ontslag uit het sanatorium bijna zeker in de steun terecht. In Sonnevank zette de heer Tavenier daarom samen met het C.N.V. een resocialisatieafdeling op, Nieuwe Wegen. Ze verenigden zich in een vereniging DEL genaamd, Draagt Elkanders Lasten.

Vanuit deze vereniging werd een film gemaakt om het werk van de sanatoria in het voetlicht te brengen. De film kreeg landelijke bekendheid door voorstellingen in kerken, bij clubs en bij verenigingen. Dat leverde wederom nieuwe begunstigers op. In Nieuwe Wegen kregen herstellende patiënten een beroepsopleiding en werden ze opgeleid tot timmerman, metselaar, elektricien of loodgieter. Voor het sanatorium deden ze het technische onderhoud en maakten ze meubels. Het mes sneed zo aan twee kanten. Aan het einde van de revalidatieperiode werkte men acht uur per dag. Na het onslag uit Sonnevancq hoopte men zo een plekje op de arbeidsmarkt te vinden.

Onder leiding van bestuursvoorzitter Sikkell en directeur Bergsma maakte Sonnevancq een positieve ontwikkeling door. Het werd een instelling met Nationale bekendheid, niet alleen door de behandelmethoden, maar ook door de fondsenwerving. Sonnevancq zelf werd een hechte leefgemeenschap. Het lag wat geïsoleerd en daarom waren bewoners en medewerkers op elkaar aangewezen. Men werkte er in de geest van Abraham Kuyper eendrachtig aan het geestelijke- en lichamelijk welbevinden van patiënten. Voor de gemeenschap die op Sonnevancq woonde en werkte was het een goede tijd. Voor de patiënten, die er soms jarenlang verbleven was het moeilijk, maar was het verblijf in het sanatorium van levensbelang.

Van alles wat ver-EEUW-igd (39)

G. Verwijs-ten Hove

Wat Harderwijkse kranten precies 100 jaar geleden berichtten.

Per 1 oktober 1908 is er een nieuw posttarief van kracht. Het versturen van een brief tot 20 gram kost 5 cent, van 20 – 200 gram 10 cent, en voor post met een gewicht van 200 – 500 moet 20 cent worden betaald. Plaatselijke brieven kosten in de twee eerste categorieën resp. 3 en 5 cent. Briefkaarten worden voor 2½ cent in het binnenland bezorgd en voor 1½ cent in de stad. Wie een nieuwsblad tot 55 of 150 gram verzendt is ½ cent of het dubbele kwijt. Wat een telefoonaansluiting kost is niet bekend, maar wel haalt begin december het bericht de krant dat er drie nieuwe aansluitingen zijn gerealiseerd. Het betreft vishandel J. van Bijsteren, Hotel Baars en Sanatorium Sonnevand, dat op 6 oktober geopend is. Bij bestuurslid H. Cozijnsen waren gratis kaarten te krijgen om bij de opening aanwezig te zijn.

Een select gezelschap, bestaande uit de geneesheer-directeur, de directrice, het bestuur met hun dames en de burgemeester met echtgenote, heeft daarna genoten van een feestelijke maaltijd bij hotel Oranje-Mecklenburg.

Overigens zijn net voor de opening de timmerlieden Nuse en Vrijhof op Sonnevand ten val gekomen. Er is sprake van een gebroken rib en wat kleinere verwondingen.

Een van de oudste foto's van medewerkers en patiënten van Sonnevancq voor het eerste paviljoen

Het is goed dat Sonnevancq arbeidsplaatsen oplevert. De burgemeester zet zich zeer in voor meer werkgelegenheid. Op 23 december komt de gemeenteraad in een buitengewone vergadering bijeen, als vervolg op een eerder gehouden besloten vergadering. Er is sprake van de vestiging van een instelling voor krankzinnigenzorg aan de weg naar Apeldoorn, in de buurt van Sonnevancq. Omdat het Rijk fl. 35.000.- minder uittrekt voor deze zaak kan de aankoop van grond in Driebergen financieel niet rondkomen. Daarom willen B&W van Harderwijk het Rijk een perceel grond van tenminste 150 en maximaal 190 HA aanbieden voor een prijs van minimaal fl.65.000. -. Er wordt een krediet van fl. 150.- gevraagd voor de voorbereiding en uitvoering van een dergelijke overeenkomst. De krant meldt ook dat de begroting van het Ministerie van Oorlog in de Tweede Kamer is aangenomen, waarin wordt bepaald dat in Harderwijk een vast Nederlands garnizoen zal worden gelegerd. Volgens de raadsleden is dit vooral te danken aan de inzet van burgemeester Kempers, die goed op de hoogte is met militaire zaken. In verband met de toezegging van de overheid dat er een kazerne gevestigd zal worden heeft de gemeente de pacht van de 3 Slingerkampen al vast opgezegd tegen 1 november 1909.

De Weislout langs het toekomstige exercitieterrein zal worden verlegd en een kwekerij, die niet op de huidige plaats gehandhaafd kan blijven, wordt verplaatst naar de 13e Spookkamp.

Het is de bedoeling dat het 2e Bataljon van het 8e Regiment Infanterie uit Geertruidenberg naar Harderwijk zal komen met 13 officieren en 125 onderofficieren en minderen. Hiervan zijn er 19 gehuwd, die samen 28 kinderen meebrengen; het leerlingenaantal van de scholen zal dus stijgen.

De scholen blijven de aandacht vragen. Berekening van kosten van de diverse opties betreffende school A, B of C worden in de raad besproken, maar goede besluiten nemen blijft moeilijk. De heer E. de Vries uit Zwijndrecht wordt benoemd aan de Christelijke school. Stadgenoot F. de Lange en zijn echtgenote krijgen een benoeming als huisbewaarders aan de Burgerschool, als opvolgers van G. Karssen die naar elders vertrokken is. Onderwijzeres mej. Brons van school A gaat aan de bijzondere school in Appel onder Nijkerk werken en de heer A.L. Vreeken, hoofd van school C, is benoemd in Zaandam. Hij heeft hier een paar jaar gewerkt en in die tijd veel vertrouwen gewonnen. Verder krijgt gemeentearchitect Tiemens een benoeming als leraar ambachtstekenen in Nijkerk, maar hij bedankt hiervoor.

De krant meldt op 11 november een uitbraak van mazelen. De zondagschool gaat voor een paar weken dicht en kinderen uit gezinnen waar de ziekte heerst hebben geen toegang tot de scholen. Deze maatregelen worden genomen om een epidemie te voorkomen, maar toch eist de ziekte heel wat slachtoffers. Zijn er gewoonlijk ca. 100 sterfgevallen in een jaar, in de maand november zijn dat er nu al 30. Er zijn in eerste instantie drie gezinnen, die elk twee kinderen verliezen. De familie G.J. Brands van de Vischmarkt is er één van, maar zij worden nog zwaarder getroffen als ook een derde kind overlijdt.

— In het gezin van G. J. B. op de Vischmarkt, waaruit de vorige week twee kinderen werden uitgedragen, trof thans wederom een smartelijk lot door het sterven van het derde kind.

Nog een voorbeeld van een gezin dat, weliswaar over een langere periode, een groot aantal kinderen heeft moeten

missen is de familie Prins-Klaassen uit de Vuldersstraat, waar tussen 1883 tot 1904 vier jongens en acht meisjes zijn geboren. Was er eind september nog een feestelijke stemming in verband met de zilveren bruiloft, op 11 november overlijdt de vierjarige Mechteltje, waarschijnlijk ook aan de mazelen.

In 1904 is er een meisje verongelukt en tussen 1883 en 1901 zijn al vijf kinderen, in leeftijd variërend van 10 dagen tot 1½ jaar, overleden. De vijf overgebleven kinderen, allen meisjes, en een dochter die in 1911 nog wordt geboren, bereiken wel de volwassen leeftijd.

— De wed. C., die als een eenzame liefde en zich reeds sinds langen tijd in haar huise op de Vuldersbrink terugtrok, werd gisteren, Dinsdagmorgen dood in haar woning gevonden. De vrouw lag op den grond, gedeeltelijk op de vuurplaat. Men gist dat de zonderlinge reeds Zondagmiddag gestorven is. De gesloten deur en ramen deden iets bijzonders vermoeden. De politie werd gewaarschuwd, deze verschafte zich toegang en vond het lijk. 't Is dezelfde vrouw van wie het geld verborgen werd gevonden in de nabijheid van het Harmoniegebouw.

Het overlijden van de wed. C., die een eenzaam levende vrouw genoemd wordt, trekt ook de aandacht. Zij wordt op 24 november levenloos in haar woning in de Vuldersstraat aangetroffen, maar waarschijnlijk is zij al twee dagen eerder overleden. Het blijkt dezelfde vrouw te zijn, al werd zij toen de wed. K. genoemd, van wie in het voorjaar haar geld verborgen in de omgeving van De Harmonie werd aangetroffen.

Waarschijnlijk betreft het de 55-jarige Teuntje Kaltenbagh-van Schie.

Mejuffrouw Petri, de vroedvrouw uit Hierden, is gevallen en vraagt in verband met verwondingen aan haar been bij de gemeenteraad een geldbedrag aan voor de aanschaf van een wagentje met bespanning. Dit had zij misschien beter niet kunnen doen, zo wordt achteraf door het raadslid Koopsen gesteld; hij is van mening dat zij in een val gelopen is. De gemeenteraad zegt namelijk, dat zij ooit voor 5 jaar werd benoemd, maar nooit herbenoemd is. Anders zou wel geconcludeerd zijn, dat zij al 62 was. Nu wordt voorgesteld haar eervol ontslag te geven, niet in de winter, maar wel per 1 mei 1909, met een pensioen van fl. 3.- per week. Voor haar opvolgster en voor haar collega mej. Jongetjes zal een levensverzekering worden afgesloten om op 60-jarige leeftijd met pensioen te kunnen gaan. Maar het is nadrukkelijk niet de bedoeling dit voor alle ambtenaren te doen, zo wordt er meteen medegedeeld. Er is ook kritiek op de onderhandse verkoop van de aardappels van de proefvelden. Ze zijn te goedkoop weggegaan en daarom wil de raad voortaan een publieke verkoop.

— De heer K. van Schouwen, benoemd tot Voorz. van de Vrijwillige Brandweer, werd als zoodanig in de vergadering van 1 Dec. geïnstalleerd. De heer C. Saager waarna voorz. achtte het zich een voorrecht, het presidium aan den heer v. Schouwen te mogen overdragen en hem de officieren en manschappen te mogen voorstellen als een man, van wien men voor het corps veel goeds verwacht. De heer v. Schouwen, gevoelig voor de tot hem gerichte woorden, waardeerde ten zeerste het in hem ingestelde vertrouwen, en hoopte, hoewel de werkring als voorz. der Vrijw. Brandw. hem geheel nieuw was, toch zooveel mogelijk zijn best zou doen, voor en met het corps ten goeds werkzaam te zijn.

Voor de opvolging van wijlen raadslid Van Daalen in de raad is geen stemming nodig. Er is slechts één kandidatenlijst ingediend voor de heer K. van Schouwen, die hiermee tot 1 september 1909 zitting in de raad krijgt. Van Schouwen heeft het overigens aardig druk want hij, en niet waarnemend voorzitter C. Saager, wordt gekozen tot voorzitter van de Vrijwillige Brandweer.

Van Schouwen is ook al voorzitter van de Oranje-vereniging. Deze vereniging houdt een ledenvergadering, waarin 19 van de 25 commissieleden hun mandaat teruggeven. Zij waren al van plan dit na de feestelijkheden in augustus te doen, zo wordt verklaard. Enige aanwezigen zien ook graag dat er van de overgebleven commissieleden nog enkelen opstappen. Van Schouwen probeert een en ander behoedzaam tot een goed einde te brengen. In het nieuwe jaar zal er, als alles goed gaat, weer werk voor de vereniging zijn, want zo tegen de Kerstdagen wordt de zwangerschap van koningin Wilhelmina officieel bevestigd.

— De vervulling van eene vacature in den gemeenteraad alhier, ontstaan door het overlijden van den heer B. G. van Daalen, heeft Donderdag plaats gehad. Slechts één candidatenlijst werd ingeleverd voor den heer K. van Schouwen, zoodat deze als gekozen is verklaard. Er behoeft dus ditmaal geen stemming plaats te hebben.

De heer K. van Schouwen heeft zitting tot September 1909.

Over prins Hendrik is te lezen dat hij heeft deelgenomen aan een jachtpartij in Broekland onder Apeldoorn, maar dat hij beter jacht had kunnen maken op de veel te grote populatie wilde zwijnen in Hoog-Soeren. Er wordt daar heel veel schade aangericht, die vergoed zou worden, maar dat is nog steeds niet gebeurd, zo blijkt uit een ingezonden brief. Hierop volgt een reactie dat de berichten toch wel een beetje overdreven zijn.

Hare Majesteit heeft zich overigens ook nog met Harderwijk beziggehouden; de stad krijgt krachtens haar besluit weer een politiecommissaris. Het is niet gebleken "dat niet-vervulling van dit ambt in het belang van de gemeente is", zo heeft de Commissaris van de Koningin laten weten. Waarschijnlijk ligt een wens tot bezuiniging ten grondslag aan de aanvraag om geen commissaris te benoemen. Er zou dan wel salaris voor een inspecteur moeten worden uitgegeven, maar dat bedrag is duidelijk lager. De gemeente heeft ook aangevraagd het rijksalaris te verhogen, zodat het gemeentesalaris verminderd kan worden, maar ook hiervoor is volgens het Rijk geen aanleiding. Burgemeester Kempers is destijds van plan geweest om in Den Haag het een en ander mondeling toe te lichten, maar in verband met aanmerkingen van een paar raadsleden inzake "overschrijding van reiskosten van het dagelijks bestuur" heeft hij dit niet gedaan. Hierop meldt de redactie van de krant dat het hun onbekend is, dat in een openbare vergadering ooit over deze post gesproken is. Wethouder Van Esveld is van mening dat al teveel commentaar of kritiek nu misschien niet zo verstandig is, omdat het Rijk momenteel Harderwijk zeer ter wille is.

De agent van politie 2e klasse F. Lieben wordt benoemd tot onbezoldigd rijksveldwachter. De voortvluchtige P.G. Gerards komt vanuit Duitsland weer naar Harderwijk om zijn straf van 15 maanden voor mishandeling van G.H. de P. te ondergaan. De politie maakt proces-verbaal op tegen A.P. "wegens het doen van zijn natuurlijke behoefte op den nieuw aangelegden weg buiten de Vischpoort".

E.H. van A. wordt beboet in verband met overtreding van de Arbeidswet. Verder ondergaat artikel 204 van de politieverordening een wijziging, die de verspreiding van vis en visafval op grasland verbiedt. Dit mag nog wel op bouwgrond, mits het binnen 12 uur wordt omgespit. Bewoners vragen de gemeente om een lantaarn te plaatsen bij het Neerlands Bergje, dit "ter voorkoming van onzedelijke handelingen". Op de aanvraag wordt afwijzend beschikt, omdat plaatsing alleen het belang van enkele particulieren zou dienen en niet het belang van de gemeente.

Het betreft de percelen links naast nr 2808

VOLKSBIBLIOTHEEK

DER

Chr. Jongel. Vereen. „DANIËL”.

De uitgifte van **BOEKEN** zal weder plaats hebben elken **Woensdag-avond** van **8^{1/2}** tot **9^{1/2}** uur, in het lokaal „**OBADJA**” Bruggestraat, te beginnen op **Woensdag 21 October a.s.**

HET BESTUUR.

De zomeroefeningen van de schietvereniging Willem Tell zijn geëindigd. De club is 20 keer naar buiten geweest, waarbij in totaal 9000 patronen zijn verschoten. In een advertentie vraagt de Jongelingsvereniging Daniël aandacht voor de opening van de bibliotheek, waar voor 1 cent per week boeken te leen zijn. Op de jaarvergadering van zangvereniging

Harpe Davids worden alle bestuursleden herkozen. Het koor heeft behoefte aan vrouwelijke leden en daarom zullen "verschillende jongedochters" bezoek krijgen om ze werkend lid te maken. Een onbekende gever schenkt de diaconie en de kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente elk een gift van fl. 10.-.

Op 18 oktober doet Ds. B.J.C. Rijnders zijn intrede in de Grote Kerk. "De gemeente ontvange het Woord met zachtmoedigheid", zo citeert ds. Gunning uit Rijssen, die de bevestigingsdienst leidt, de tekst op het klankbord van de kansel.

Voor de verpachting van de Vrijwillige Waag schrijven K.A. van Stralen, wed. O. van Polen en A. Bos in; de eerste twee voor resp. fl. 26,- en fl. 40,- per jaar. De pacht wordt aan Bos gegund, die voor fl. 50,- heeft ingeschreven. In de stad verandert er het een en ander op zakelijk gebied. Op nr. B 68 in de Donkerstraat, in het huis van H. van de Toom, opent R. Stofberg een sigarenmagazijn. De bakkerszaak van Cageling wordt overgenomen door G(eert) Runhaar, die even daarvoor in het huwelijk is getreden met Geertruida Hendrika Jansen. Cageling verhuurt naar Bruggestraat A 121, waar hij een brandstoffenhandel voortzet. Er komt een viszaak waar fijne gerookte paling van R. Lieman Jr. te verkrijgen is. H. Langen adverteert met "een doos met muziek" als geschenk bij aankoop van een naaimachine. Voor de weduwe Aalt Boonen op het erf Kortenbroek in Hierden wordt voor 25 november een erfhuis aangekondigd, waar vee, meubilair en boerenwerktuigen van eigenaar zullen wisselen. Een veiling van percelen hooi-en bouwland en hakhout voor Evert Wouters Reijerszoon vindt plaats in hotel Baars.

In de laatste maanden van het jaar is diverse keren te lezen, dat de natuur echt in de war is. Begin oktober worden er nog aardbeien geplukt en staan er nog viooltjes in bloei. De eerste week van november

verschijnt het bericht, dat bij Lubbert Beelen in Hierden een perenboom voor de tweede keer in een jaar volslagen rijpe peren heeft gedragen. Is een meikever in het voorjaar niet zo apart, als Sinterklaas al in het land is, is het wel bijzonder. Peter Meerens heeft het beestje gevonden.

Sint Nicolaas brengt zijn bezoek aan de stad al op vrijdagavond 4 december, dit keer gezeten in een rijtuig in plaats van op een schimmel. Al weken zijn er de aanbiedingen voor geschenken en allerlei lekkernijen. En is er in onze tijd wel eens commentaar op het tijdstip, waarop artikelen voor Sinterklaas en andere feestdagen al in de winkels liggen, in de krant van 30 september heeft bakker Groenestein ook al reclame gemaakt voor "prima Sint Nicolaas".

VEILING

te HIERDEN.

Notaris **HOFFMANN**
zal op **Zaterdag 24**
Oct. 1908 bij inzet
en 8 dagen daarna op **Zaterdag 31**
October 1908 bij toezigt, telkens
vóór middags **11 uur**, in het Hotel
BAARS te Harderwijk

publiek verkoopen :

Voor **EVERT WOUTERS** Reijerszoon.

No. 1. Het perceel Hooiland
gelegen op de „Urie Mac“ op de Ooster-
mheen te Hierden onder Harderwijk,
groot 74 aren, 15 centaren.

No. 2. Het perceel Bouwland en
Hakhout „De Kamers“
gelegen te Hierden onder Harderwijk,
groot 1 hectaren, 9 aren, 80 centaren.
Alles te aanvaarden **11 Nov. 1908**.
De kopers zullen de pacht genieten
van **11 November** dezes jaars af.
Aanw. **Willem Wouters**,
Belaandag **2 Januari 1909**.
Nadere inlichtingen geeft **Notaris**
HOFFMANN te Nunspeet.

Harderwijkers en- of Hierders (36) R.Uittien-Jacobs

Met een stamreeks Zeeboer.

Deze keer eens een Hierdense familie. Inmiddels ook uitgezwermd naar andere plaatsen op de Veluwe en misschien nog wel verder weg.

Heijmen Lamberts, de stamvader van de familie Zeeboer werd geboren in Nunspeet, maar kreeg kinderen in Hierden.

Een broer van Heijmen gaat later verder met de familienaam "Snel".

Het doopboek van Hierden begint pas in 1742. Vóór die tijd werden de gedoopte kinderen in het doopboek van Harderwijk bijgeschreven, vermoedelijk werden ze wel in Hierden gedoopt.

Het doopboek van Harderwijk heeft een hiaat tussen 1649 en 1673. Daardoor weten we niet hoeveel kinderen het echtpaar Heijmen Lamberts en Jutje Beerts heeft gehad. Ook in de rechterlijke archieven heb ik er niets over kunnen vinden.

Heijmen is al snel na het huwelijk overleden; zijn weduwe heeft ook in haar tweede huwelijk niet veel geluk gehad en overlijdt in circa 1681.

Wel heeft ze heeft bij haar tweede echtgenoot nog 3 kinderen gehad, de laatste werd 16-3-1681 gedoopt. Mogelijk is ze in het kraambed gestorven.

Haar tweede man hertrouwt al in 1682. Als je de gezinnen eens bekijkt, zie je dat er veel kinderen levenloos geboren of jong overleden zijn. De kindersterfte was in de 18e en 19e eeuw erg groot. Ze stierven

aan besmettelijke ziekten waar toen nog geen kruid tegen gewassen was. Ook stierven veel vrouwen in het kraambed, of misschien wel aan kraamvrouwenkoorts. De weduwnaar trouwde dan snel weer, hij moest

immers verzorging hebben voor zijn kinderen, maar ook voor zichzelf. De familie Zeeboer is ook niet zo erg groot geworden. In 1947

(Volkstelling) werden 35 "Zeeboeren" geteld. Misschien waren het wel landbouwers, die vlak aan zee woonden, vandaar de naam. Veel waren

er werkzaam in de

landbouw als boeren-

knecht of arbeider.

Vaak hadden ze dan

thuis nog een toom

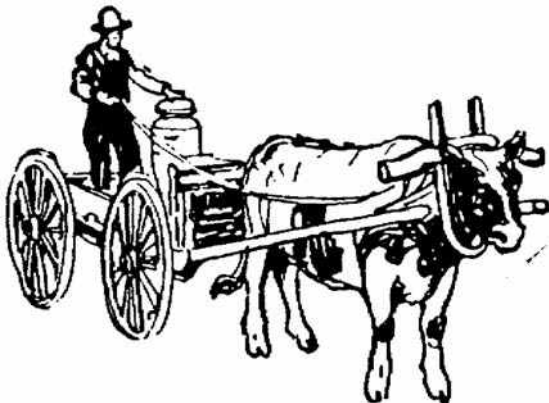
kippen, een varken of

een geit en moeder

de vrouw had een

moestuin en een

boomgaard.

Stamreeks ZEEBOER

Generatie I

- 1024 **Lambert HEIJMENSEN**, geboren voor 1617.
Ondertrouwd op 26-11-1637 te Harderwijk met
- 1025 **Aaltgen** Willems, geboren voor 1617.

Generatie II

- 512 **Heijmen LAMBERTS**, gedoopt op 28-1-1644 te Nunspeet, overleden vóór 1676. Ondertrouwd op 5-1-1668 te Harderwijk, gehuwd voor de kerk op 23-jarige leeftijd op 19-1-1668 te Nunspeet met
- 513 **Jutje BEERTS**, geboren circa 1644 te Hierden, overleden vóór 1682. Ondertrouwd (2) op 27-2-1676 te Harderwijk met **Reijnt** Rijckertsen, geboren vóór 1656 te Harderwijk en aldaar begraven op 27-10-1705.

Generatie III

- 256 **Lambert HEIJMENS**, wonende Hulshorst, geboren te Hierden, gedoopt op 25-2-1674 te Harderwijk. Ondertrouwd op 3-4-1698 te Harderwijk met
- 257 **Geertje RIJCHARDS**, geboren te Hierden.

Generatie IV

- 128 **Beert Lamberts ZEEBOER**, gedoopt op 17-7-1707 te Nunspeet, begraven op 10-10-1755 te Harderwijk op 48-jarige leeftijd. ondertrouwd op 25-3-1731 te Harderwijk met de 21-jarige
- 129 **Gerritien GERRITS**, geboren te Hierden, gedoopt op 12-4-1709 te Harderwijk en aldaar begraven op 19-12-1783 op 74-jarige leeftijd.

Generatie V

- 64 **Jacob** Beertsen, gedoopt (Ned.Herv.) op 24-2-1745 te Nunspeet, begraven op 1-2-1809 te Harderwijk op 63-jarige leeftijd. Gehuwd voor de kerk op 32-jarige leeftijd op 23-11-1777 te Hierden met de 21-jarige
- 65 **Aaltien** Wouters, gedoopt (Ned.Herv.) op 4-1-1756 te Harderwijk en aldaar overleden op 11-5-1818 op 62-jarige leeftijd.

Generatie VI

- 32 **Beert Jacobse ZEEBOER**, daghuurder, landbouwer, gedoopt op 27-2-1780 te Hierden en aldaar overleden op 2-3-1855 op 75-jarige leeftijd. Gehuwd voor de kerk op 28-jarige leeftijd op 1-5-1808 te Harderwijk met de 27-jarige

- 33 **Hendrikje** Jacobs, gedoopt op 14-2-1781 te Hierden en daar overleden op 23-9-1826 op 45-jarige leeftijd.

Generatie VII

- 16 **Wouter** Beerts **ZEEBOER**, landbouwer, geboren op 15-8-1811 te Hierden, gedoopt (Ned.Herv.) op 1-9-1811 te Hierden, overleden op 11-2-1892 te Hierden op 80-jarige leeftijd. Gehuwd op 22-jarige leeftijd op 28-8-1833 te Harderwijk met de 22-jarige
- 17 **Hilletje** **JACOBS**, dienstmeid, geboren op 28-3-1811 te Harderwijk, gedoopt (Ned.Herv.) op 7-4-1811 te Harderwijk en aldaar overleden op 14-1-1881 op 69-jarige leeftijd.

Generatie VIII

- 8 **Beert Wouters** **ZEEBOER**, landbouwer, geboren op 2-5-1853 te Hierden, overleden op 28-6-1932 te Harderwijk op 79-jarige leeftijd.
Gehuwd op 24-jarige leeftijd op 6-3-1878 te Harderwijk met de 21-jarige
- 9 **Aaltje** **DEKKER**, geboren op 7-3-1856 te Nunspeet, overleden te Harderwijk op 72-jarige leeftijd en aldaar begraven op 16-8-1928.

Generatie IX

- 4 **Evert** **ZEEBOER**, landbouwer, geboren op 3-7-1884 te Hulshorst, overleden op 3-2-1941 te Harderwijk op 56-jarige leeftijd. Gehuwd op 24-jarige leeftijd op 7-10-1908 te Harderwijk met de 19-jarige
- 5 **Grietje van** **ARK**, geboren op 3-1-1889 te Hierden, overleden op 18-11-1977 te Harderwijk, begraven 23-11-1977 te Harderwijk.

Generatie X

- 2 **Gerrit** **ZEEBOER**, chauffeur, geboren op 21-8-1911 te Harderwijk, overleden op 18-10-1985 te Harderwijk op 74-jarige leeftijd. Gehuwd op 19-jarige leeftijd op 29-10-1930 te Harderwijk met de 18-jarige
- 3 **Gerritje** **HAKLANDER**, geboren op 22-4-1912 te Hierden en aldaar overleden op 20-4-1998 te Hierden op 85-jarige leeftijd.

Generatie XI

- 1 **Gerrit** **ZEEBOER**, geboren op 18-1-1937 te Hierden.
Gehuwd met **Hendrikje ten HAVE**, geboren vóór 1938.

Leuk, leerzaam en lekkers

K.Chr. Uittien

Het gemeentearchief bevat een schat aan gegevens over het verleden van Harderwijk. Niet iedereen is in staat of heeft de tijd om daar in te snuffelen en eens een onderzoek(je) te doen naar zaken die hem of haar interesseren. Onze vereniging heeft een actieve werkgroep Genealogie die bevolkt wordt door leden die de tijd nemen om archiefbronnen om te zetten in leesbare taal en er voor zorgen dat die “vertaalde” bronnen met de computer zijn te raadplegen. Het resultaat is dat de originelen in het depot kunnen blijven en een langer leven zijn beschoren. Voor de “zoeker” is er het grote voordeel dat hij niet meer bladerend hoeft te zoeken naar zijn doel.

De dames Bruinink en Verwijs in actie op het archief

Door de computer is het immers mogelijk om op trefwoord te zoeken en direct staat de vondst voor je neus. Kortom, iedereen blij. Nu komt het. De werkgroep kan best nog wat vrijwilligers gebruiken. De kop van dit artikel liegt er niet om: het is leuk (en gezellig), het is leerzaam en bij de koffie is altijd wat lekkers. Het werk vereist geen speciale opleiding. Het is al voldoende als je het leuk vindt om in die dikke boeken te snuffelen. De vondsten worden overgeschreven op voorbereekte formulieren en door een thuis werkende vrijwillig(st)er in de computer gezet.

Meld je aan bij: Renate Uittien, J.P. Heyelaan 58, tel. 41 44 31

Samenstelling bestuur en voorzitters van werkgroepen

naam	straat	telefoon	functie
N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	42 13 42	voorzitter
B. van Dorp	Vischmarkt 17	43 45 68	lid
J.L. de Jong	Hoogstraat 5	06-21541421	penningmeester
J.C. de Groot	Stationslaan 165	42 82 72	excursies
R. Schouten	Roggelaan 6	06-49751078	pr & website
Th. Bakker	Hazelaarlaan 9	42 33 17	redactie
M.E.v.d. Heijden-Staats	Bleek 16	56 35 31	lid
C.Th.v.d.Heijden	Bunschotenmeen 21	42 09 71	lid

Vitteprietje

Th. Bakker	Hazelaarlaan 9	42 33 17	hoofdredactie
G. Verwijs-ten Hove	Friesegracht 13	42 06 93	eindredactie

Ledenadministratie

J.L. de Jong	Hoogstraat 5	06-21541421	

Werkgroep archeologie:

N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	42 13 42	voorzitter

Werkgroep genealogie:

R. Uittien-Jacobs	J.P.Heyelaan 58	41 44 31	voorzitter

Werkgroep Kroniek van Harderwijk:

G. Verwijs-ten Hove	Friesegracht 13	42 06 93	lid

Werkgroep Open Monumentendag

N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	42 13 42	voorzitter

Werkgroep excursies

J.C. de Groot	Stationslaan 165	42 82 72	lid

Hoofdverspreider

P. J. van Wageningen	Mecklenburglaan 84	417335	

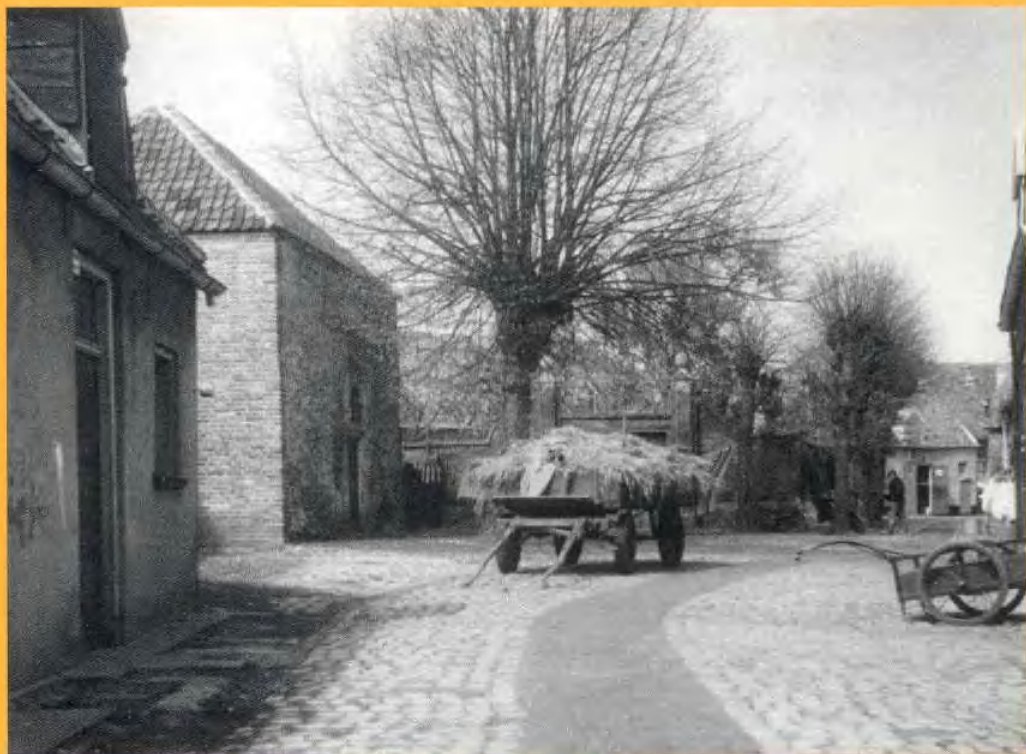
Verspreiders

wijknaam	naam	adres	telefoon
1 = Stadswelden 1	B. Karssen	Gruttomeen 39	42 10 73
2 = Slingerbos	mevr. C.Deitmers	Stationslaan 117-19	41 51 55
3 = Wittenh./Veldkamp	mevr. De Vries	Rooseveltlaan 24	42 67 32
4 = De Stad	mevr. E. Beute-Oskam	Smeepoortenbrink 17	41 62 63
5 = Stadsdennen	H. Schaaf	Guido Gezellelaan 4	41 43 38
6 = Stationslaan	H. Skora	Churchillaan 23	41 53 97
7 = Zeebuurt	L. Postma	Hendric Stevinstraat 8	41 51 78
8 = Hierden	mevr. Messerschmidt	Zuiderzeestraatweg 61	45 21 83
9 = Ermelo	T. Goossens	De Acht Schepel 13	55 42 76
10 = Frankrijk	B.A.M.M.v.d.Voordt	Kuulekamp 6	41 96 15
11 = Drielanden	N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	42 13 42
12 = Ceintuurbaan	P. J. van Wageningen	Mecklenburglaan 84	41 73 35
13 = Stadswelden 2	C.Th. van der Heijden	Bunschotermeen 21	42 09 71
14 = Vissersbuurt	J.J.H. Kooiman	Burg. Numanlaan 76	41 96 38
15 = Friese gracht	M. van Broekhoven	Plantage 68	41 51 73

Zie voor actuele informatie bezoekt u ook onze website

www.herderewich.nl

redactieadres Vittepraetje: redactie@herderewich.nl

Blokhuis Harderwijk

Oudheidkundige vereniging
"HERDEREWICH"
Postbus 210
3840 AE Harderwijk